

ANTICIPAREA CERCETĂRII: ALEGEREA METODOLOGICĂ

Dumitru Zaiț, Adriana Zaiț¹

Abstract:

Stabilirea unei strategii de cercetare nu este supusă unei standardizări anume. Nimic nu pare a obliga cercetătorul la o asemenea construcție proiectivă pe care să-și bazeze demersul pe care-l va întreprinde ulterior. Articolul încearcă să identifice câteva repere metodologice ale unei strategii de cercetare astfel încât demersul ce urmează a fi întreprins de cercetător să aibă mai mari șanse de a deveni coerent și a aduce astfel rezultate într-un timp mai scurt și cu un consum de resurse mai puțin important. În plus, o cercetare care aduce anumite rezultate va avea mai mari șanse de a fi recunoscută și validată dacă elementele unei strategii raționale sunt furnizate specialiștilor, garantând astfel componenta metodologică a demersului. Elementele metodologice ale unei strategii de cercetare sunt propuse într-o succesiune logică, dezvoltată între identificarea și asumarea problemei de cercetare (opțiunea ontologică) și validarea rezultatelor cercetării. Alegerea sau construcția strategiei rămâne însă obiect al plasării corecte a cercetătorului în ceea ce privește realizarea demersului.

Depriși cu o rutină nepotrivită, ne lăsăm în seama acestuia pentru a rezolva probleme de cercetare. Exigențele prezentării la conferințe sau simpozioane de nivel ridicat, cu evaluări blind sau participări de notorietate, impun însă o revedere și o sistematizare a aspectelor metodologice de care trebuie ținut seama pentru a fi acceptați, mai întâi, a fi publicați, mai apoi, a intra în atenția specialiștilor în final.

Opțiunea metodologică a unei cercetări nu are propriu-zis canoane, nu se supune unor determinante principiale sau reglementare, chiar dacă metodologia, se spune, are caracter normativ. Opțiunea metodologică este opțiune, pur și simplu, adică poate fi realizată selectând sau preferând unele din elementele unui portofoliu dat sau cunoscut de reguli, metode, tehnici, procedee și instrumente de acțiune. Dacă selecția sau preferința pot fi raționale sau arbitrare,

---

¹ D.Zaiț este Profesor de Management Intercultural, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” Iași; A.Zaiț este Profesor de Marketing și Relații Publice, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” Iași.

nu mai trebuie discutat faptul că explicarea și înțelegerea modului de a realiza alegerea devin inutile considerând că o cercetare este numai rațională și nu poate fi altfel².

Opțiunea metodologică se concretizează într-o strategie de cercetare care se dorește a fi potrivită problemei propuse spre rezolvare, scopului și obiectivelor fixate sau asumate în respectiva cercetare. Sigur, strategia de cercetare cuprinde mai multe elemente necesare realizării demersului de cercetare dar componenta metodologică este importantă ca anticipare a realizabilității logice a activităților preconizate pentru rezolvarea problemei ca și pentru validarea rezultatelor (vezi fig 1).

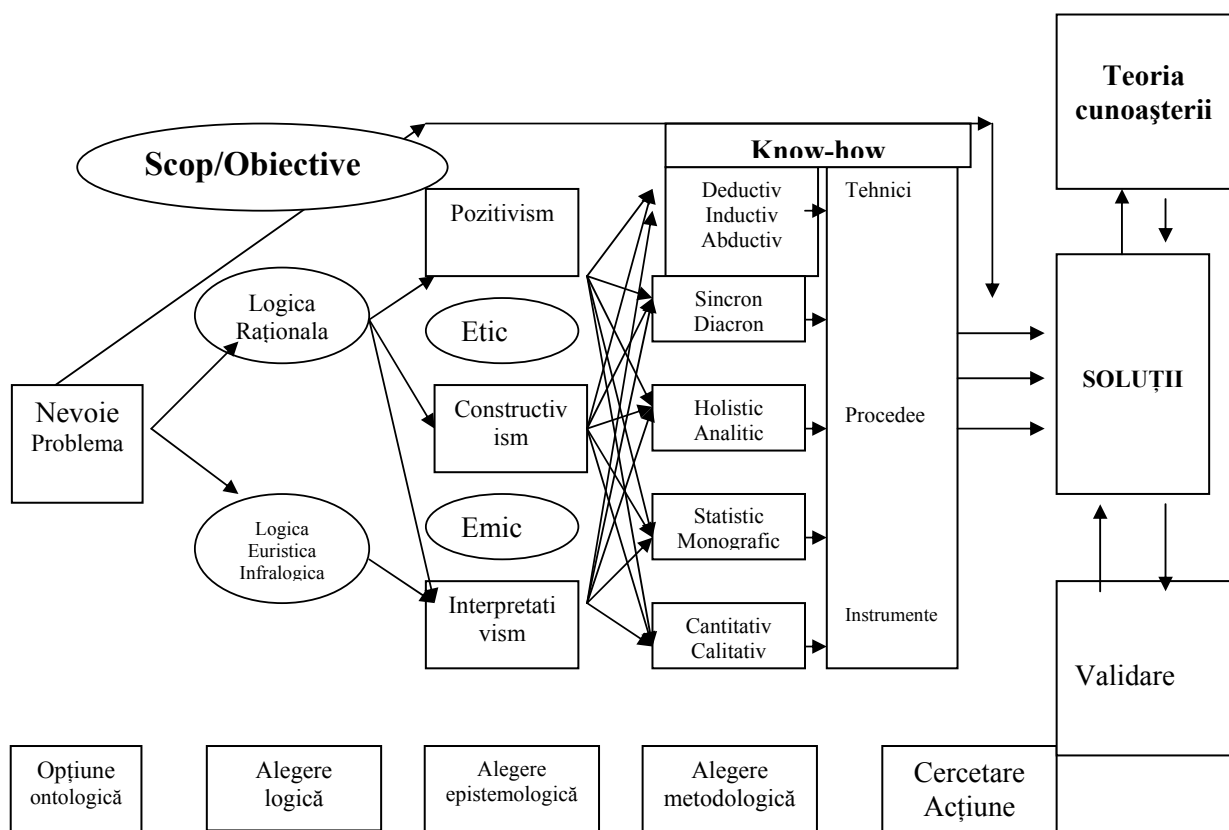

Fig. nr.1: Construcția metodologică a strategiei de cercetare

1. Momentul de debut – alegerea/asumarea problemei de cercetare orientează substanțial opțiunea metodologică din strategie. Problema este de fapt un enunț logic prin care sunt descrise, definite și expuse coordonatele esențiale ale stării, situației, dilemei,

² Infralogica sau logica euristica fac parte dintre opțiunile raționale ale cercetării, chiar dacă demersul va avea o dezvoltare succesivă, supusă unei probabilități specifice, cu reveniri frecvente la etape anterioare. Probabilitatea și șansa în cercetare au caracter rațional ca opțiune deliberată, cel puțin.

contradicției etc. și contextului sau circumstanțelor identificării acesteia. Problema de cercetat poate avea caracter teoretic (construcție sau reconstrucție, creare sau dezvoltare teorie, contradicție, paradox sau inconsistență teoretice etc.), practic (o cerere socială, de întreprindere sau organizațională pentru găsirea de soluții de eficientizare, de depășire a unor situații dificile, de anticipare etc.) sau mixt (aplicarea, dezvoltarea sau reconsiderarea unor enunțuri sau teorii prin găsirea și valorizarea unor soluții, testare, validare, generalizare etc.) Alegerea/asumarea problemei este un moment important al cercetării, următoarele opțiuni ca și succesul cercetării depinzând mult de calitatea acestei poziționări (cunoaștere, relații informare, disponibilitate, apropiere față de metodologie).

În funcție de natura și sensul de conținut al problemei, enunțul ar trebui să se finalizeze cu una sau mai multe întrebări la care urmează a se căuta și găsi răspuns(uri). Prin aceste întrebări este orientată căutarea la nivel de scop, mai întâi, de ipoteză a cercetării și obiective, mai apoi. Problema, prin modul de construcție a enunțului corespondent, fixează sau sugerează, cel puțin, caracteristica de bază a căutării. Or, o asemenea căutare poate fi situată în una din zonele: explicativă, argumentativă, comprehensivă, descriptivă sau predictivă (ca intenție și scop de cercetare). Zona explicativă este cea mai supusă preciziei și rigorii, mai ales în perspectiva unei abordări cantitative. Aici vom întâlni conexiuni, relații sau interdependențe de tip causal determinist, stohastic sau mixt. Incursiuni în zona imaginativă pot fi realizate într-o manieră științifică dar în acest caz domină aspecte de natură psihică și emoțională, cu elemente de natură comprehensivă.

2. Opțiunea logică privește maniera de realizare și construcție a explicației, înțelegerii, descrierii sau predicției pe care rezolvarea problemei o solicită. La acest nivel, alegerea poate fi realizată între rațional – logica științifică și euristic – infralogică.

Logica științifică (a cunoașterii) propune o dezvoltare rațională a demersului, într-o succesiune anticipată și cu determinări, analize, generalizări, derivări de explicații sau soluții conforme cu anumite reguli, principii și prescripții metodologice, cu recurs la tehnici și instrumente selectate prin raportare la anumite cunoștințe anterioare cu privire la domeniu, problemă, teorie sau teoriile de referință etc. Propunerea lui Popper pentru o “Logică a cercetării” (v. Karl R. Popper, 1981) vizează contururile unei analize logice a procesului de cunoaștere, a metodei de cercetare, ca o teorie a metodei științei care se ocupă de felul cum trebuie tratate enunțurile științifice în funcție de scopuri și obiective. Această “logică a

cercetării” ar putea fi considerată suportul teoretic al demersului rațional în cercetarea științifică.

La polul opus dar mai degrabă în complementaritate cu logica rațională poate fi acceptată euristica sau infralogica, o manieră de abordare în care aspectele demersului sunt reliefate printr-un parcurs aleatoriu al cercetării, bazat pe o succesiune non programată de pași și de etape, cu reveniri, schimbări de traseu și de direcție în funcție de ceea ce a fost deja realizat sau atins, de obstacole, soluții improvizate etc. Dacă mecanismele logicii raționale sunt identificabile și analizabile în cadrul unei teorii a metodei (metodologie), derularea și conținutul infralogicii sunt determinate preponderent de elemente de natură psihologică prin care cercetătorul se poziționează subiectiv față de obiectul cercetării sale. În timp ce logica rațională este apelată de cercetătorii domeniilor dure, pozitive și supuse unor determinante cauzale evidente, infralogica rămâne preferința naturală pentru demersurile dominate de schimbare, influențe aleatoare, probabilitate și subiectivism. Logica rațională are nevoie de enunțuri anterioare și de un număr mare de cazuri, fapte și date obiective iar infralogica este utilă în abordări ale unor cazuri particulare, sub formă de studii de caz, având contururi mai puțin precise și mult influențate de intervenții subiective. Logica rațională se bazează pe măsurare și cuantificare, tratare și analiză care pot fi reluate, refăcute sau dezvoltate în aceleași condiții de alți cercetători iar euristica are drept fundament descrierea comprehensivă a unui eveniment, a unei stări, a unui caz sau a unui număr redus de cazuri. Asocierea dintre logica rațională și abordarea cantitativă, pe de o parte, euristica și abordarea calitativă, pe de altă parte este destul de frecventă dar nu și pe deplin justificată, mixarea lor fiind din ce în ce mai utilă în multe dintre cercetările din economie și socio-uman. Aceste două logici sunt sau pot fi acceptate ca fiind complementare, propunând modalități de inferare care diferă însă prin stil și metode folosite (G.King et alii, 2000).

3. **Alegera epistemologică** realizează poziționarea cercetării față de problemă și față de modalitatea de abordare a rezolvării acesteia, concretizându-se în stabilirea reperelor fundamentale ale demersului ce va fi întreprins. La nivel teoretic, perspectiva epistemologică poate fi realizată prin recurs la una din paradigmele respective: pozitivism, constructivism sau interpretativism. Mixarea respectivelor poziții epistemologice nu este a priori exclusă dar realizarea practică aduce dificultăți majore. Ea poate fi totuși realizată în etape diferite ale demersului prin antrenarea unor modificări importante la nivel de principii și modalități de abordare.

Pozitivismul este considerat încă paradigma ideală în cercetarea științifică. Premisele realizării unei cercetări în context pur pozitivist sunt însă posibil a fi îndeplinite în domenii și situații dominate de cauzalitate deterministă sau pentru care există deja construit și definit un sistem teoretic axiomatizat. Astfel, putem vorbi de o paradigmă pozitivistă, un context pozitivist și/sau o abordare pozitivistă atunci când sunt realizate simultan câteva principii:

- faptele sau evenimentele analizate sunt independente față de cercetător (nu pot fi influențate de acesta);
- cercetătorul este obiectiv față de modalitatea de realizare a cercetării ca și față de rezultate;
- conexiunile, stările, evoluțiile sunt determinate cauzal;
- demonstrarea adevărului sau corectitudinii este realizabilă pe baza logicii ipotetico-deductive;
- abordarea se realizează prin recurs la concepte care permit măsurarea, exprimarea cantitativă și operaționalizarea formal-logică și abstractă a demersului
- recursul la un număr mare de observații (date, fapte, evenimente) este necesar pentru generalizarea teoretică (scopul final al demersului pozitivist);
- recursul la reduționism (simplificare, modelare, schematizare) este posibil și favorizează înțelegerea și explicarea prin descompunere, analiză și sinteză.

Constructivismul se bazează pe principiul reprezentabilității (v. D. Zaiț, A. Spalanzani, 2009) și furnizează premisele unei abordări de scop pragmatic vizând găsirea de soluții concrete unor probleme concrete. Alături de reprezentabilitate, conform căreia realitatea concretă este rezultat al “organizării reprezentărilor noastre asupra unei lumi construite prin intermediul propriilor experiențe” (Le Moigne, 1995), constructivismul se bazează pe alte câteva principii:

- realitatea este rezultatul unei succesiuni de transformări (“universul construit”) iar prin cunoaștere se poate realiza conștientizarea a ceea ce este posibil, se poate crea un nou posibil;
- există și se manifestă o relație de influență între cercetător și obiectul cercetării sale, relație care este însă obiectiv necesară ;
- înțelegerea și explicarea se realizează ca urmare a unui exercițiu de argumentare din care pot rezulta soluții convingătoare;

- realizarea de acțiuni sau strategii de acțiune pentru a relaționa convenabil o situație cu un proiect de intervenție.

Interpretativismul este oarecum o variantă a constructivismului pentru care principiul comun acceptat este acela că cercetătorul și obiectul cercetării acestuia sunt două entități inseparabile ale lumii reale. Printre celelalte principii, vom regăsi, mai mult sau mai puțin explicit, elemente ale constructivismului (Weber R., 2004):

- realitatea este o construcție intențională rezultat al succesiunii de experiențe trăite și nu poate fi cunoscută decât prin recurs la aceste experiențe (abordarea fenomenologică);
- adevărul este obiectul realizării intențiilor și poate rezulta din potrivirea (interpretare) dintre obiectul cercetării și experiența de viață a acestuia;
- potrivirea dintre obiect și experiență este relativă și subiectivă iar scopul este înțelegerea și impunerea acestei înțelegeri.

Interpretativismul este asimilat unei metafizici ideale, dominate de retorică și trăire subiectivă iar la nivel metodologic de hermeneutică și fenomenologie.

Poziționarea epistemologică apare și prin raportare la maniera de abordare a obiectului cercetării – realitatea studiată în funcție de unghiul ales pentru observare și de scopul urmărit (generalizare sau particularizare). Suntem în situația de a realiza distincție între abordarea etică și cea emică³. Prin abordarea etică se realizează demersuri cu finalitate generalizator-universală, în timp ce prin abordarea emică sunt urmărite analize de tip particular sau individual pentru a extrage aspecte caracteristice specifice la un asemenea nivel. Sensul abordării etice este deci unul general, bazat pe o logică autonomă și obiectivă, realizată și dezvoltată de cercetător, externă deci obiectului (realității) și propunând explicarea relațiilor, cauzalității etc., pentru ca la abordarea emică intenția să fie orientată spre intimitatea obiectului (realității) pe baza unei logici specifice acestuia (acesteia), fiind de tip interpretativ prin excelență.

4. Referința metodologică realizează reperele fundamentale privitoare la maniera de a descrie, explica, înțelege. Primele asemenea repere sunt cele care stabilesc filosofia, principiile și regulile generale de abordare a problemei și de realizare a demersului de cercetare. Elementele metodologice în cauză sunt desemnate prin denumirea generică de

---

³ Denumirile etic și emic trebuie legate de originile lor prin care pot fi furnizate semnificații privitoare la cuvânt: fon-etice = studiul producerii, transmiterii, audiției și evoluției sunetelor în general; fon-emice = cu privire la cea mai mică unitate sonoră a limbii, cu rol de a diferenția cuvintele între ele ca și formele gramaticale ale aceluiași cuvânt (sub voce DEX 1998).

metodă(e) și reprezintă anticiparea modului de abordare ca dezvoltare a raționamentului (construcție ipoteză, anticipare soluție, estimare predicție etc.), viziune asupra domeniului, problemei, sectorului abordat(e) (ansamblu/detaliu/global/analitic/secvențial /cazuistic; evolutiv/dinamic/static/punctual; etc.), poziție față de obiectul cercetării (externă/internă; universalist-generalizatoare/individual-particularizatoare) etc. Astfel, ca manieră de realizare a demersului, abordarea metodologică poate fi de tip deductiv, inductiv sau abductiv.

- **Abducție:** inferarea unei cauze pentru a explica o consecință (un efect); admite mai multe explicații pentru consecințe; poate produce rezultate incorecte; introdusă de Aristotel; silogismul prin care o premisă majoră este considerată adevărată (corectă) în timp ce o premisă minoră este considerată doar probabilă;
- **Deducție:** derivarea unei consecințe dintr-un enunț; derivarea unei consecințe din ceea ce este asumat – o deducție validă garantează adevărul unei concluzii în măsura în care se bazează pe presupuneri adevărate;
- **Inducție:** inferarea unei consecințe probabile dintr-o mulțime de stări posibile; inferarea de antecedente probabile ca rezultate ale observării unor consecințe multiple; pentru a fi adevărate, inducția are nevoie de evidențe empirice.

Modul de realizarea a demersului vizând considerarea elementelor în cadrul raționamentului, construcției-reconstrucției (culegere date, tratare, analiză, interpretare, generalizare) poate fi de tip calitativ, cantitativ sau mixt, definind ceea ce numim metodă în cercetarea științifică în sensul cel mai general posibil (propunând o filosofie a demersului, principii și reguli generale de acțiune pentru rezolvarea problemei ca și o poziționare epistemologică). Metoda cantitativă propune abordarea obiectivă a realității, cu tehnici și instrumente precise, prin recurs la raționamente logice generale pentru a ajunge la explicare sau predicție demonstrabile. Metoda calitativă face apel la interpretare, de regulă subiectivă, în conformitate cu ceea ce poate fi constatat din observarea directă sau mediată pentru stări sau manifestări individuale sau de grup redus, prin recurs la descriere naturistă, la relaționarea între subiect și obiect etc. Mixajul între cele două metode este realizabil prin așa numita triangulare metodologică.

Metodologic, alegerea se poate realiza între sincron sau transversal (abordarea la un moment dat sau pe o perioadă scurtă de timp) și diacron sau longitudinal (abordarea în sens evolutiv, pe perioade lungi de timp), între holistic (la nivelul ansamblului sau sistemului),

individual sau particular, analitic, general sau secvențial, între experimental, cvasi-experimental sau simulativ, etc. Triangularea este posibilă sau recomandată în foarte multe situații de cercetare. Oricare ar fi, metoda este generală pentru cercetare și privește toate etapele: identificare și culegere date și informații, tratare, prelucrare, analiză și derivare rezultat/soluție/generalizare teoretică.

Metoda poate fi aplicată prin recurs la tehnici, procedee și instrumente adecvate în raport cu specificul problemei, obiectivul urmărit și natura activității de cercetare realizate în faza/etapa respectivă: identificare/căutare/culegere date și informații, prelucrare/analiză/interpretare, testare/verificare/validare, generalizare/concluzionare, particularizare, aplicare rezultate. Dacă metoda este generală pentru o cercetare, acoperind întregul demers, tehnicile, procedeele și instrumentele sunt specifice și adaptabile în raport cu etapele și activitățile demersului întreprins.

5. Realizarea cercetării este cretizată, în faza de proiect, într-un plan, cuprinzând etape, strategie și mod de realizare prevăzut. Algoritmul propus ca etapizare a cercetării ca și conținutul planului privitor la activități, mijloace, resurse sunt acum determinate în raport cu opțiunea logică (rațional-științifică sau euristic/infralogică), opțiunea epistemologică (emic/etic sau pozitivism/constructivism/interpretativism) și cea metodologică (inductiv/abductiv/deductiv, calitativ/cantitativ etc.) În cazul unei opțiuni pentru dezvoltarea logic-rațională a demersului, algoritmul etapelor de cercetare ca și conținutul strategiei vor fi obligatoriu concepute în sensul structurării riguroase, precise și cu succesiune determinată strict în raport cu logica respectivă. Pentru o alegere a demersului euristic, structurarea va fi concepută într-o manieră flexibilă, continuu adaptabilă, modificabilă în funcție de rezultate parțiale sau intermediare, de elemente noi întâlnite pe parcurs, de intervenții obiective sau subiective etc.

6. Validarea este faza finală a unei cercetări, în sensul realizării propriu-zise a demersului pentru a ajunge la rezultate (rezolvarea problemei). Rezultatele obținute au nevoie de validare, trebuie supuse deci unor proceduri specifice de verificare înainte de a le propune specialiștilor sau publicului căruiia îi sunt destinate, înainte de a fi acceptate ca potrivite pentru o reconstrucție teoretică, sub formă de soluții, ca generalizare, ca înțeles nou etc. Validarea este integrată, ca filosofie, poziție, mod de realizare etc., în teoria cunoașterii, cea care, în funcție de domeniu, teorie sau știință admite maniera de a accepta, recunoaște și impune (face credibile) rezultatele obținute într-o cercetare. Procedurile de cercetare sunt, în același timp,

generale și specifice. Generale, în sensul că sunt propuse pentru a fi realizate în orice cercetare. Ele pot fi astfel:

- interne: teoretice (intra și inter) și/sau empiric (prin raportare la fapte);
- externe: realizate prin confruntarea cu alte rezultate, alte situații, alte metode, alți specialiști care au realizat cercetări similare, pe aceeași temă, în contexte similare sau asemănătoare etc.

Particularitatea validării este impusă prin aspectele specifice ale fiecărui demers, calitățile și competențele cercetătorului, natura teoriei și științei sau ramurei de știință la care se raportează cercetarea etc.

BIBLIOGRAFIE:

1. King Gary, Keohane Robert, Verba Sidney (2000), *Fundamentele cercetării sociale*, Polirom
2. Le Moigne Jean – Louis (1994), *Le constructivism. Tom 1 : Des fondements*, ESF Editeur, Paris
3. Le Moigne Jean – Louis (1995), *Le constructivism, Tome 2 : Des epistemologies*, ESF Editeur, Paris
4. Moscovici Serge, Buschini Fabrice (2007), *Metodologia științelor socioumane*, Polirom
5. Popper Karl R. (1981), *Logica cercetării*, Editura științifică și enciclopedică
6. Zaiț Dumitru, Alain Spalanzani (2009), *La recherche en management et en économie. Reperes epistemologiques et methodologiques*, L'Harmattan
7. Weber Ron, *The Rhetoric of Positivism Versus Interpretativism : A Personal View*, MIS Quarterly Vol. 28 No. 1, pp iii – xii/March 2004

